

NOTĂ LA „SECUNDA 58”

Rețetă de succes sigur, ancheta judiciară a ținut nu o dată locul textului dramatic. Pentru că „cine e făptașul?” a făcut totdeauna pe oameni să ciulească urechile, iar reconstituirea unei crime este o piesă gata scrisă. Trebuie numai s-o transcrii. Dar pentru asta nu e nevoie să fii scriitor; e destul să fii stenograf.

Mii de stenografi au transcris în cele mai mici amănunte și adesea pasionant, cazul mereu același și mereu altul, al fiului care-și răzbună tatăl ucis de propriul său frate. Dar ca acest fiu să devină Hamlet, a trebuit să apară Shakespeare. De la „cine e de vină” și pînă la „a fi sau a nu fi” este, în fond, drumul de la faptul divers la artă.

Dacă nu orice anchetă e text dramatic, orice autentic text dramatic e însă o anchetă, iar adevăratul dramaturg, un anchetator. Un anchetator pasionat, și de aceea permanent neliniștit, al conștiinței umane. Un anchetator de un fel special, preocupat de ceea ce e dincolo de „caz”, de înțelesul lui adînc, de măsura în care acest „caz” înseamnă un grad în plus sau în minus pe termometrul vieții sociale, al relațiilor dintre oameni. Un anchetator care se bucură de fiecare plus și-l apără așa cum aperi viața unui copil. Un anchetator îngrijorat de fiecare minus și care luptă să-l transforme în plus. Un asemenea anchetator al conștiinței umane devine și un constructor al ei.

Dramaturgul care te invită la o astfel de dezbatere scenică, te face părtaș pe nesimțite la bucuriile și neliniștile lui. Și fără ca vreun personaj s-o rostească, o întrebare își face loc: *Tu ce ai făcut ca asta să se întîmple?* (sau să nu se întîmple?) Și dacă n-ai făcut pînă acum, ce vei face mîine? Părtaș la dezbateri, vei fi, vrei-nu vrei, părtaș și la concluzii. Vei pleca din sala de spectacol tulburat și, fără să-ți dai seama, mai responsabil, deci mai om. Asta înseamnă că piesa a fost bună. O asemenea dramaturgie îți trebuie: dramaturgia epocii tale.

Dramaturgia unei epoci nu se face așteptînd AUTORUL și PIESA (cu majuscule) care s-o reprezinte la modul absolut. Lucrurile nu s-au petrecut niciodată așa și nu se pot petrece nici acum. Dramaturgia unei epoci se construiește din creația colectivă a tuturor dramaturgilor, din munca lor de sondori și bijutieri, pe materialul viu al realității. E un soi de colocvii și de competiție, în care fiecare din acești sondori și bijutieri extrage și șlefuieste din conglomeratul vieții atîta aur cît a putut, la un moment dat. E un fel de luptă cu materia, o luptă grea și tenace, cu multe riscuri și adesea cu puține victorii. Tocmai de aceea, lupta aceasta se cuvine urmărită cu grijă și respect, iar cei ce se hotărîsc s-o dea se cer ajutați din toate puterile, înconjurați cu dragoste și încurajați pas cu pas.

Criticul care pretinde de la fiecare piesă totul și dă sceptic din umeri ori de cîte ori i se pare că aurul cuprins în ea e prea puțin, riscă să nu obțină pînă la urmă nimic. Nimic, nu numai de la autorul piesei respective, dar nimic în general, pentru că demoralizarea unui participant la colocvii taie aripile și celorlalți. Dimpotrivă, luminarea puternică a unei reușite parțiale dinamizează întreaga competiție. Autori și piese se construiesc din victorii parțiale, din acumularea lor, din dezvoltarea succesului unuia de către celălalt. Drumul artei este fără oprire, ca și al vieții, niciodată desăvîrșit, dar tînzînd mereu spre desăvîrșire.

Dorel Dorian, a cărui *Secundă 58* o publicăm în acest număr, face parte din cea mai tînără generație de dramaturgi. Prima piesă care i s-a reprezentat (*Dacă vei fi întrebare*) e scrisă chiar în forma unei anchete judiciare. Dar piesa înlocuiește întrebarea „cine e de vină?” cu alta: „A fost ucis un om. Un altul e acuzat pe nedrept. Poți îngădui omorul și nedreptatea? Ce vei răspunde cînd vei fi întrebare?” Pentru că vine o zi cînd trebuie să răspunzi! Și astfel, dincolo de ancheta judiciară, apare, tulburătoare, *cealaltă anchetă*.

Deși scrisă înaintea piesei *Dacă vei fi întrebare*, *Secunda 58* pune problema răspunderii, mai larg, mai cuprinzător. E vorba aci despre răspunderea față de viață și societate, sub variate aspecte: muncă, creație, dragoste, prietenie.

Ca inginer, autorul a trăit multă vreme printre oamenii șantierelor, ai uzinelor, ai marilor construcții socialiste. El a înțeles acolo, nu numai ce poate să însemne o întrerupere chiar de cîteva secunde a curentului electric, dar că — într-o

asemenea împrejurare — e vorba de ceva mult mai adânc: de o întreprerere a conștiinței. Astfel, inginerul a făcut loc dramaturgului. Și s-a născut piesa. Problema *tehnică* e rezolvată înainte de ridicarea primei cortine. Timp de trei acte, spectatorul participă la dezbaterile celeilalte: a problemei de *conștiință*. Sau, mai bine zis, a citurii asemenea probleme.

Investigînd în domeniul specific artei, nelăsîndu-se furat (deși inginer, sau poate tocmai de aceea) de elemente spectaculoase, dar exterioare ale construcției — macarale, buldozere etc. —, autorul pătrunde în viața interioară a omului contemporan și sezează *poezia construcției umane*. Acesta este, fără îndoială, un mare merit. Dar calitatea principală — și principială — a piesei stă în profundul umanism comunist, în spiritul căruia sînt atacate și rezolvate problemele de viață ale eroilor. Acest spirit dă piesei *contemporaneitatea* ei, timbrul ei nou, o stare de poezie cu totul nouă. Fie că sînt în centrul acțiunii, ca Domnica Rotaru, sau numai fugare schițe, personaje transmit această stare de poezie prin modul nou cum știu (sau cum învață) să gîndească și să acționeze. Există, în special în Domnica Rotaru, o prospețime fermecătoare, o împletire de robustețe și fantezie, de lirism și umor, o spontaneitate a gîndirii și a replicii, izvorîte din libertatea interioară și certitudinea în fața vieții ale unui nou tip uman. Crearea unui personaj ca Domnica Rotaru mi se pare o contribuție de preț pentru dramaturgia noastră.

Caracteristici ale unor asemenea noi tipuri umane sînt dezvăluite, în mai mare sau mai mică măsură, și la alte personaje ale piesei. Cu rare excepții, dialogul are un subtext bogat, devine o expresie originală, vie, plastică, a acțiunii interioare a eroilor, a ciocnirii de gînduri și sentimente. Cu deosebire evidentă este această calitate a textului în scenele dintre Banu Mareș și Domnica, în scena acesteia cu mama Elenei, în ciocnirea ei cu Ștefan, în intervenția secretarului de partid în viața personajelor. Fără prezența acestui comunist, care știe că „meseria lui începe cu gîndirea” și se termină „făcînd pe cei din jur să gîndească”, nici Domnica Rotaru, nici Banu Mareș n-ar fi înțeles de ce, cînd te crezi la un pas de fericire, abia trebuie să pornești la o grea și plină de răspundere bătălie pentru a o cuceri, și că propria ta fericire e strîns legată de fericirea celorlalți. Recuperarea lui Ștefan Mareș devine posibilă datorită forței morale a colectivului, dar mai ales faptului că întrebării stăruitoare a lui Banu Mareș, „cine e de vină că abia în secunda 58 s-a restabilit curentul?”, Lupu Aman îi opune o alta: „Cine are meritul că, măcar în această secundă, a avut tăria s-o facă?” Este concentrată în această a doua întrebare o întreagă concepție despre om, încrederea că pînă și în cel ajuns pe marginea prăpastiei există o licărire a conștiinței, de la care pornind, omul se poate reconstrui. Emoția poetică generată de o asemenea concepție despre viață și om se comunică și te învăluie pe măsura transformării eroilor, și culminează în scena finală, care numai *aparent* e o reluare a primei scene a piesei. Numai fizic, eroii sînt în aceeași situație de la început, dar ceea ce gîndesc acum, ceea ce spun, ceea ce-i leagă pe unii de alții sînt trăsături ale unei *alte calități umane*, superioare, rezultat al experienței trăite sub ochii noștri. De pe această treaptă mai înaltă, ei răspund acum *într-un fel nou* problemelor vieții. *Raccourci*-ul dă imaginii o reușită artistică deplină.

Fără îndoială că în viața transformarea este mult mai grea și mai dramatică decît apare în *Secunda* 58. Pentru a obține tensiunea necesară, conflictul se cerea încă adîncit, ceea ce ar fi ferit piesa de anumite goluri în compoziție și ar fi angrenat mai organic pe unii dintre eroi în țesătura dramatică, dîndu-le o mai mare consistență. Aceasta e valabil în special pentru Ștefan, a cărui transformare e nu numai prea rapidă, dar de la un moment dat, mai mult condusă de autor decît de logica acțiunii.

Calitățile evidente ale piesei, poziția față de viață și artă, preocupările și talentul autorului îndreptățesc credința că, în viitoarele sale lucrări, va rezolva treptat aceste probleme, de fapt probleme complicate de măiestrie, care se rezolvă, nu în procesul de creație al unei singure piese, ci în timp și pe măsura experienței cîștigate.

Important e că, după lectura piesei, simți mai puternic aerul proaspăt și tare al timpului nostru, îndrăgești oamenii *Secunde* 58 și te simți solidar cu ei, pentru că sînt chipuri vii din tabloul luptei pentru a trăi cu adevărat liber și frumos, demn, omenește, „așa ca să putem privi deschis unul în ochii celuiilalt”, cum spune la un moment dat unul dintre ei.